

організаційних питаннях. Київ : Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, 2022. 33 с. URL: <https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/2022.09.03-Rel-Communities-Changing-Affiliation.pdf>

14. Якименко Ю., Биченко А., Міщенко М. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024. Київ : Центр Разумкова, 2024. 116 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-623-5-11>

МОРАЛЬНЕ ВИПРАВДАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ

Мазур І. В.

студентка II курсу соціально-гуманітарного факультету

*Науковий керівник: **Романюк О. В.***

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Проблема співвідношення моралі та права є однією з фундаментальних у філософській думці та набуває особливої актуальності в сучасних умовах розвитку українського суспільства. У періоди соціальних трансформацій, політичної нестабільності та воєнних викликів дедалі частіше постає питання про те, чи може порушення закону бути морально виправданим. Закон традиційно розглядається як основа суспільного порядку, гарант стабільності та регулятор соціальних відносин. Водночас він не завжди є досконалим, оскільки створюється людьми і відображає конкретні історичні, політичні та соціальні умови. У зв'язку з цим правові норми іноді можуть суперечити моральним переконанням окремої людини або навіть значної частини суспільства.

Особливо гостро це питання постає у ситуаціях, коли закон втрачає свою легітимність в очах громадян або сприймається як несправедливий. У таких випадках люди можуть свідомо порушувати правові норми, керуючись внутрішнім відчуттям справедливості, обов'язку або солідарності. Прикладом цього є явище громадянської непокори, коли особа або група осіб відкрито порушують закон із метою привернення уваги до несправедливості або досягнення

суспільних змін. Такі дії ставлять під сумнів абсолютність закону та змушують переосмислювати його роль у житті суспільства. Саме тому дослідження морального виправдання порушення закону є важливим не лише для філософії, а й для права, політики та етики.

Проблема взаємодії моралі та права має глибоке теоретичне підґрунтя і була предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних мислителів. Українські філософи, зокрема Мирослав Попович, Володимир Шинкарук і Сергій Кримський, розглядали мораль як фундамент людського буття та духовності. Вони підкреслювали, що моральні норми формуються в культурному та історичному контексті і є внутрішнім регулятором поведінки людини. Мирослав Попович наголошував на тому, що мораль не зводиться до формальних правил і має глибший зміст, пов'язаний із людською гідністю та відповідальністю. Сергій Кримський акцентував увагу на ролі морального вибору в житті людини, підкреслюючи, що справжня мораль проявляється саме в ситуаціях конфлікту, коли необхідно обирати між різними цінностями.

Серед зарубіжних філософів важливий внесок у розробку цієї проблеми зробили Іммануїл Кант, Джон Ролз і Генрі Девід Торо. Іммануїл Кант обґрунтував концепцію морального закону як універсального принципу, що не залежить від зовнішніх обставин. На його думку, людина повинна діяти відповідно до категоричного імперативу, який вимагає, щоб її вчинки могли стати загальним правилом для всіх. Такий підхід передбачає гармонію між мораллю і правом, однак у реальному житті ця гармонія не завжди досягається. Джон Ролз, розвиваючи теорію справедливості, запропонував концепцію громадянської непокори як форми політичного протесту, яка може бути виправданою в умовах порушення принципів справедливості. Генрі Девід Торо, у свою чергу, наголошував на моральному обов'язку особистості не підкорятися несправедливим законам, навіть якщо це передбачає покарання.

Для глибшого розуміння проблеми доцільно проаналізувати ключові поняття. Мораль можна визначити як систему норм, цінностей і принципів, що регулюють поведінку людини з точки зору добра і зла. Вона є внутрішнім орієнтиром, який формує совість і визначає моральний вибір. Закон, на відміну від моралі, є зовнішнім регулятором, що встановлюється державою і має обов'язковий характер для всіх членів суспільства. Його основною функцією є забезпечення порядку, стабільності та передбачуваності соціальних відносин. Порушення закону визначається як дія або бездіяльність, що суперечить встановленим правовим нормам і тягне за собою юридичну відповідальність. Проте у філософському контексті порушення закону може розглядатися не лише як негативне явище, а й як форма морального протесту або вияв громадянської позиції.

Як зазначав Мирослав Попович, мораль є більш глибоким і складним явищем, ніж право, оскільки вона охоплює внутрішній світ людини і її ціннісні орієнтації. Сергій Кримський підкреслював, що моральний вибір часто здійснюється в умовах невизначеності та конфлікту, коли людина змушена брати на себе відповідальність за свої дії. Іммануїл Кант наголошував на необхідності дотримання морального закону незалежно від обставин, однак його підхід не завжди враховує складність реальних життєвих ситуацій. Генрі Девід Торо, навпаки, вважав, що мораль має пріоритет над законом, і людина повинна керуватися власною совістю, навіть якщо це суперечить правовим нормам.

Аналіз сучасних суспільних процесів дозволяє зробити висновок, що моральне виправдання порушення закону можливе, але лише за певних умов. По-перше, це стосується випадків, коли закон є очевидно несправедливим або порушує базові права людини. У світовій історії прикладами можуть слугувати расові обмеження в період Апартеїд або дискримінаційні норми Нюрнберзькі закони. В українському контексті подібні ситуації проявлялися під час Революція Гідності, коли громадяни порушували чинні на той момент заборони на масові зібрання, оскільки вважали їх несправедливими та такими, що обмежують фундаментальні свободи. У цьому випадку порушення закону сприймалося як форма боротьби за демократичні цінності.

По-друге, порушення закону може бути виправданим, якщо воно спрямоване на захист людської гідності, свободи або життя. Під час Друга світова війна багато людей рятували інших, порушуючи закони окупаційних режимів. У сучасній Україні подібні приклади можна спостерігати в умовах Російське вторгнення в Україну, коли громадяни іноді вимушено порушують певні формальні норми (наприклад, бюрократичні процедури або обмеження), щоб швидше надати допомогу постраждалим, евакуювати людей або забезпечити оборону. У таких ситуаціях моральний імператив збереження життя переважає формальне дотримання правил.

По-третє, важливим є відсутність альтернативних, законних способів досягнення справедливості. Прикладом є рух за громадянські права у США під проводом Мартін Лютер Кінг молодший, учасники якого свідомо порушували закони сегрегації через мирні протести. В Україні подібні дії також спостерігалися під час мирних акцій протесту, коли громадяни вдавалися до громадянської непокорності через відсутність ефективних механізмів впливу на владу. Такі дії загалом узгоджуються з ідеями Генрі Девід Торо, який обґрунтовував моральне право людини не підкорятися несправедливим законам. У таких ситуаціях порушення закону може розглядатися як крайній захід, необхідний для відновлення морального порядку.

Метод спостереження за суспільним життям показує, що подібні ситуації виникають під час протестних рухів, революцій або кризових

періодів. Люди можуть свідомо порушувати закон, щоб привернути увагу до проблеми або змінити несправедливу систему. Метод порівняння різних філософських підходів демонструє, що існують як концепції, які заперечують можливість порушення закону (деонтологія), так і ті, що допускають його за певних умов (теорії громадянської непокори). Метод аналізу дозволяє узагальнити ці підходи та визначити критерії морального виправдання.

Водночас необхідно враховувати і потенційні ризики. Масове та безконтрольне порушення законів може призвести до дестабілізації суспільства, втрати довіри до правових інститутів і виникнення хаосу. Якщо кожна людина буде самостійно визначати, які закони виконувати, а які – ні, це може поставити під загрозу існування правової держави. Тому моральне виправдання порушення закону не повинно перетворюватися на виправдання свавілля або анархії. Воно має бути обґрунтованим, відповідальним і спрямованим на досягнення суспільного блага.

Отже, проблема морального виправдання порушення закону є складною, багатовимірною і не має однозначного розв'язання. З одного боку, закон є необхідною умовою існування організованого суспільства, гарантом порядку та стабільності. З іншого боку, він не завжди відповідає принципам справедливості та може вступати в конфлікт із моральними цінностями. У таких випадках порушення закону може бути виправданим, але лише за умови, що воно спрямоване на захист вищих моральних принципів і здійснюється відповідально. Гармонійне поєднання моралі та права є необхідною умовою побудови справедливого, демократичного суспільства, в якому закон не суперечить моральним засадам, а доповнює їх.

Література

1. Кант І. Критика практичного розуму / пер. за вид.: Immanuel Kant. *Kritik der praktischen Vernunft*. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
2. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ, 1998. 727 с.
3. Стогова О. В. Теорія справедливості Джона Ролза : тези. 2014. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/59304> (дата звернення: 13.04.2026).
4. Попович М. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018.
5. Торо Г. Д. Про громадянську непокору. Львів : Літопис, 2005.